

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

У загальному вигляді правову систему можна визначити як сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними системами. Правова система формується, як правило, у межах певної держави (в такому разі використовується поняття «національна правова система»). Розвиток правової системи визначається, як правило, за кількісними та якісними критеріями. До кількісних належать: наявність розвинутої правової системи, норм права та відповідних джерел, правозастосовних інститутів, правової освіти тощо; до якісних — ступінь соціальної затребуваності права, його реальна здатність врегулювати суспільні відносини тощо. Правова система формується під впливом об'єктивних історичних чинників (національних, релігійних, економічних та ін.), які є своєрідними для кожного суспільства та зумовлюють різноманітність правових систем. Суб'єктивні чинники формування правової системи існують, в першу чергу, завдяки правовій політиці держави, яка реалізується відповідно до суб'єктивних уявлень правлячих структур щодо подальшого розвитку держави та суспільства. Правова система складається з різномірних елементів: статичних та динамічних. При цьому головним елементом будь-якої правової системи є право, навколо якого формуються всі інші елементи системи. [1, с. 560 – 562]. Саме в зв'язку з цим до структури правової системи включають такі елементи: суб'єкти права; правові норми та принципи; правові відносини; правова поведінка; юридична практика; режим функціонування правової системи; правова ідеологія; правова свідомість; правові погляди, правова культура; зв'язки між вказаними елементами, які визначають результат їхньої взаємодії; законність, правопорядок [2, с. 238 – 239].

Правова система характеризується цілісністю, має загалом відносно стійкий характер та традиційно зберігає свою сутність та основні риси у разі навіть значних змін у суспільному розвитку (правонаступництво). До основних функцій правової системи відносять: інституціональну, нормативну, ідеологічну, функціональну, результативну, охоронну та ін. При цьому нормативна складова включає в себе сукупність принципів і норм права, які регулюють відносини між суб'єктами права, правила правотворчості, систему визнаних джерел права; регулятивна – полягає в упорядкуванні найважливіших суспільних відносин, визначаючи при цьому корисні і шкідливі, на які держава намагається вплинути за рахунок дозволу або заборони; охоронна – передбачає підтримання існуючої соціальної системи і захист її від внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників. В основному цю функцію виконує правоохоронна система держави [3, с. 278 – 279]. Багато в чому

певні елементи та функції правової системи можуть бути достатньо тісно пов'язані між собою.

Розуміння цих загальних положень дає змогу звернутися до аналізу української правової системи в сучасних умовах [4]. В цілому, вітчизняна правова система формувалася та розвивалася в складних умовах, які можна поділити на два періоди: до здобуття незалежності та після її здобуття — період, який багато в чому почався саме у зв'язку з прийняттям у 1996 році Конституції України, яка, в свою чергу, не тільки зорієнтувала народ України на побудову незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а й зафіксувала основні правові засади її подальшого економічного, політичного й соціально-культурного розвитку, накреслила шляхи реформування [5]. Водночас зазначимо, що в юридичній літературі немає єдності думок з приводу характеристики та типології правової системи України, як й інших правових систем постсоціалістичних країн Східної Європи. В зв'язку з цим виділяють чотири концепції належності правової системи України до певної сім'ї: а) слов'янську; б) євразійську; в) романо-германську; г) східноєвропейську [6, с. 66]. Все це потребує звернення до короткого аналізу системи правових систем у світі та спроби більш предметного віднесення вітчизняної правової системи до певного типу. Це важливо не тільки в загальному, а й в галузевому плані.

Класифікація правових систем будується за різними критеріями, зокрема можуть бути враховані наступні: правові джерела, зміст права, система суспільно-виробничих відносин, які знаходяться в основі такої системи, та ін. Не вступаючи в цій публікації в загальну дискусію з цього приводу, нагадаємо, що традиційно виділяють наступні правові системи: романо-германська, англо-американська, мусульманська, релігійна, соціалістична (постсоціалістична). Виходячи з цієї класифікації, відмітимо, що більшість вітчизняних дослідників вважають українську правову систему як різновид романо-германської правової сім'ї, яка додатково має європейський вектор свого розвитку [7].

Романо-германська правова сім'я почала формуватися в континентальній Європі з XII ст. та набула значного поширення й в численних неєвропейських державах, які запозичили основні риси цієї системи. Тому до цієї сім'ї належать правові системи всіх країн континентальної Європи, а також багатьох латиноамериканських (Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу) та азіатських країн (Індонезії, Тайваню, Філіппін). Для правових систем романо-германської правової сім'ї характерні такі спільні загальні ознаки: формування на основі рецепції римського права; єдине розуміння сутності права та норми права, котра, в свою чергу, розглядається як абстрактне, загальне та неперсоніфіковане правило поведінки, що може неодноразово застосовуватися до невизначеної кількості випадків та осіб. Для цієї сім'ї основним джерелом права виступає нормативно-правовий акт, головним з яких в ієрархії, починаючи з XIX ст., є закон. Визнається поділ права на публічне та приватне, а також розподіл цієї системи на відокремлені галузі права, в тому числі: конституційне, цивільне,

кримінальне, адміністративне та ін. Усі основні галузі права у цій системі кодифіковані [1, с.565 – 566; 8, с. 422].

Ці загальні правові положення повинні мати своє реальне відображення при розумінні сутності та реформуванні галузей права. Наразі відбувається реформа кримінального права України. В зв'язку з цим такий процес повинен поєднувати у собі: національні постулати, догми правової сім'ї, до якої належить наша держава, та врахування сучасних тенденцій розвитку кримінального права [9].

Список використаної літератури:

1. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Х. : Консум, 2006. 568 с.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
4. Бірюков Р. М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 20 с.
5. Нагребельний В. П. Законодавча техніка та ефективність правотворення в Україні. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2003. № 3. С. 5; Стретович В. Правова система України: загальна характеристика сучасного етапу формування. *Право України*. 1998. № 1. С. 3.
6. Хаустова М.Г. Правова система України: особливості становлення та сутнісні риси. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Випуск 21. С. 65 – 75.
7. Шакун В.І. Правова система – основа державно-правової реформи в Україні. *Державно-правова реформа в Україні*. К., 1997. С.123-125; Іванчишин Р.І. Правова система України як різновид романо-германської правової сім'ї. *Актуальна юриспруденція*. Юридичні науково-практичні Інтернет Конференції. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1987%3A071218-20&catid=228%3A122018-1&Itemid=282&lang=ru; Особливості правової системи України.URL: https://pidru4niki.com/70716/pravo/osoblivosti_pravovoyi_sistemi_ukrayini Правова система України. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Правова_система_України та ін.
8. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник. / Под ред. Ю.Н. Оборотова. Одесса: Феникс, 2011. 436 с.
9. Стрельцов Є.Л. Реформа кримінального права: осінні роздуми. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 100 с.

Ключові слова: правова система, типологія правових систем, романо-германська правова система, кримінальне право, реформа кримінального права.

Ключевые слова: правовая система, типология правовых систем, романо-германская правовая система, уголовное право, реформа уголовного права.

Key words: legal system, typology of legal systems, Romano-Germanic legal system, criminal law, reform of criminal law.